

СВЕТЛОСТИ НАМ ДУША ХОЋЕ

**Избор из српске народне и уметничке
књижевности о Светом Сави**

избор из списка Светог Саве, химна Светом Сави, избор из српске народне поезије о Светом Сави, избор из српских народних предања и легенди о Светом Сави, избор из уметничке поезије о Светом Сави

друго издање

Нови Сад, 2018.

БОГОИЗАБРАНА СВЕТИЛА¹

(избор из списка Светог Саве)

¹ Данашњу језичку верзију уредили су Лазар Мирковић (превод) и Димитрије Богдановић (редакција превода).

ХИЛАНДАРСКИ ТИПИК (изводи)

Писмени указ живота у манастиру Пресвете Богородице Наставнице², што сам га ја грешни и смерни монах Сава предао вама, у Господу вазљубљена чедо и браћо.

Хиландарски типик, сачињен је 1199. године, намењен је Хиландару, а састављен је као превод и адаптација (прерада и допуна) типика царигардског манастира Свете Богородице „Евергетиде“ (Добротворке). Овај спис је у облику књиге од 39 листа, али оригинал није сачуван. Постоји више преписа од којих је најстарији из XIII века.

Слово 2: Како су наследили овај манасѿир ѿреѿодобни оѿац наш Симеон и Сава смерни

Оче, благослови!

Овај наш свети манастир, као што знате, опустело беше ово место од безбожних разбојника. А када је к мени дошао триблажени наставник, отац наш Симеон монах (а ово место не може се упоредити ни са једним на земљи), због тежње према врлини и њу тражаше ватрено, хотећи да прими наш монашки лик. Рањен врелом љубављу према овом и божанственим покренут Духом, чувши прелатки глас који говори: „Ко не остави све и за мном не иде, није мене достојан.“, царство свога отачества оста-

² Наставница – Хиландар је посвећен Пресветој Богородици Одигитрији (Наставници, Путеводитељки).

вивши и све што је на земљи, и побегавши из света који заробљава душу, дође у ову пустињу месеца новембра у 2. дан у години 6706. (1197). И хтеде он блажени да, као што тамо оправда своје царство, тако и овде. Зажеливши да за вас нађе вама место спасења, измоли у цара ово пусто место и узе мене грешнога из Ватопеда³ и, наставивши се на овом месту и оставши неко мало време са мном, а велики и натприродни подвиг прешавши, 8 месеци у томе, пређе у вечно блаженство.

Слово 3: О временој смрти⁴ њрејодобној оца Симеона монаха

Године 6708⁵ (1200) месеца фебруара 13. дан, у вечно пређе блаженство отац наш Симеон, заветом оставивши манастир овај на мени. Велику тугу и бојазан примих, прво због пустоши, а друго из страха од безбожних разбојника. Оставивши мени манастир у малом и смерном начину, у којем ми отиде, и првога игумана преподобног мужа Методија са још деветорицом монаха; но како се изволи љубави Наставнице и његовим светим молитвама, како се

³ Сава је по свом доласку у Свету Гору био најпре Русику (Светом Пантелејмону), а онда у Ватопеду. Осам месеци је „неко мало време“ од доласка у Хиландар, тј. од јула 1198. до смрти 13. фебруара 1199. (у Ватопеду је такође провео осам месеци, од 2. новембра 1197).

⁴ Смрт као завршетак овоземаљског жовота је само „привремена“ (времена), а не вечна и коначна смрт.

⁵ Године 6708 – Баришић мисли да је ово погрешка уместо 6707. Према његовој претпоставци, преписивач Хиландарског типика је погрешно приликом преношења бројки.

од незнатног и малог узнесе велелепна појава, па и овај храм Богоматере и Наставнице, Госпође наше, сазда се од самог основа, а књиге приложисмо, такође, и свете сасуде и божанствене иконе, а уз то и свете ризе и завесе и, укратко, сваку красоту. И опет приложисмо што је могуће братији на телесну потребу, о чему они који хоће могу најјасније сазнати погледавши у хрисовуљу. А ми држећи се предмета, обратићемо пажњу ка наставку. Но ти, Боже и Госпoде света и о, Мати Госпoда и Бога и Спаса нашега Исуса Христа, хвалама опевана, нека буде ово делатно и стварно нама и онима који су иза нас до краја овога света, часним молитвама нашега угодника, нашег оца и ктитора Симеона. Пазимо на речено, јер ћемо почети са оним што је боље, а боље је нама од часа када се светлост простире, а то је први час дана. Чини ми се да они који чине тумачење о делима светлости, службу треба да почињу од светлости.

Глава 7: О души сiасоносноm исiоvедању

Зато заповедамо од Госпoда Бога Сведржителја да се онај који се не исповеда не причешћује, док не дође к себи и не исповеди сва грешна и штетна дела. Иначе требало би таквога и из манастира избацити и одрезати као загнојен уд, и уклањати и одбацити као тешко залечиву или сасвим неизлечиву рану; али пошто се не зна шта ће бити и пошто има наде да ће се некада осветити, оудстадосмо од такве одлуке. Онога који се не причешћује треба подлагати под епитимију као неразумнога, и ово је веома на корист. А каква му је корист од пребивања овде?

И каква му је корист од неисповедања? Зар нема од тога пре штету и погубност и свагда учење злу и све оно што души носи пропаст? Као када неки болесник, или који има ране и сакрива их од лекара, тешко долази до здравља, тако ће и много теже доћи до здравља душе онај који се не исповеда. И овоме је сведок божанствени Василије, овако говорећи: „Треба онај који се покорава, ако хоће да оказује потребни напредак и да се навикава да живи по заповести Господњој, да не чува сакривен ниједан покрет душе, но нека отворено износи игуману својему све сакривено срца свога.“ Тако чинећи, браћо, ослобађамо се не само својих грехова, него ћемо и надаље бити тврђи. Јер рече Лествичник: „Ране које се откривају, не иду на горе.“ И опет: „Душа која разуме исповест, држи се њоме као уздом да не греши.“ Толико је корисно откривање својих грехова. Убудуће бодри смело сви потецимо ка њој, и наређујемо да свакодневно исповедање овако бива, то јест самом игуману или онима који би му се чинили да су погодни за примање мисли; а велико, прво исповедање, оних који светске власи одлажу, треба се исповедати само оцу, а не коме другом или игуману, као што више писасмо, да би знао отац свију дати свакоме потребан лек. И ово треба да буде овако.

А службе светих постова изложиће тачно синаксар, као што је у њима увек учињено.

КАРЕЈСКИ ТИПИК

Карејски типик је очуван у оригиналу са воштаним печатом и потписом Савиним као пергаментни свитак у Кареји, а сада се чува у Хиландару. Он је у основи превод са некога грчког пустињског, скитског типика, прилагођен за устав (правило) живота у Карејској испосници. Настао 1199. године, послужио је као узор (образац) српском пустињачком монаштву и у Светој Гори и ван ње. Текст Карејског типика уклесан је и у камени надвратник Карејске испоснице.

Карејски ѿиѿик

„Почетак је мудрости страх Господњи, разума су добра сви што тако творе.“ Као што каже велики апостол Павле:

„Што око не виде, ни ухо не чу,
нити на срце човеку не дође,
уготова Бог онима који га љубе.“

И зато, слушајући ово, сваки који хоће да се спасе треба да се подвизава, да иде уским и тесним путем. Јер пут је кратак, браћо моја љубљена, којим ходимо. Дим је живот наш, пара, земља и прах; за мало се јавља и брзо нестаје. Мали је труд живота нашег, а велико и бесконачно добро као награда.

Стога и ја, од свих последњи и грешнији, свагда слаб и тром за подвизавање духовно, дошавши у Свету Гору

нађох богоизабрана светила⁶ где на разне начине хитају на подвиг духовни. Те и ја, укрепивши своју немоћ, потрудох се колико ми снага дозвољаваше, подигох манастир свети, дом пресвете Владичице наше Богородице⁷, Приснодеве Марије, светога општежитија, и ћелије ми довољне у Карејама⁸, где да пребивају игуман и сва браћија када долазе.

Потом, опет, подигох и овде у Ораховици⁹ место за тиховање¹⁰, светог и преподобног оца нашег Саве, за стан двојици или тројици, по речима Господњој: „Где су двоје или троје сабрани у име моје, ту сам ја међу њима.“ Зато ову заповест дајем, сви да знају: ни прот нема власти¹¹ над том ћелијом, ни игуман светога нашег манастира, нити ко други од братије да не узнемирава онога који живи у овој ћелији Светог Саве. И што се налази у тој ћелији, било вино, било воће, да не узима наш манастир ништа од тога, нити игуман другима да не даје, већ, напротив, да се ту даје из нашег манастира ради спомена, свећа Светом Сави, уља 60 литара.

А о свему другоме на вољу остављам игуману и свој братији; ако чиме буду могли да помогну брату који живи у ћелији овој, верујем у Бога да вам неће недостати пре-

⁶ Монаси који се пореде са светиљкама које је сам Бог изабрао да осветљавају путеве спасења целом свету, у духу традиционалних монашких схватања.

⁷ Мисли се на Хиландар.

⁸ То су монашке ћелије за хиландарске представнике у Кареји.

⁹ Исто што и Кареја.

¹⁰ Испосница.

¹¹ Овим се указује на потпуну самосталност карејске ћелије и у односу на светогорског прота и у односу на хиландарског игумана.

гршт брашна ни чанак уља, ако и моју макар и грешну молитву, хоћете да имате у помоћ себи. Јер онај кога ја оставим после смрти своје у тој ћелији, он да пребива до краја живота својега незамењен ни од кога.

Потом, пак, дајем овакво правило да се примењује: да се скупе игуман светога тога манастира и сва братија и да бирају мужа богобојажљива, који је подобан да живи у ћелији у месту том. Или ако буде ко – као игуман, или неко други од оних што су служили у месту томе светоме да се шаље у то место – и он сваку слободу и власт да има над том ћелијом, као што и горе писасмо. А манастир, ни игуман, да нема никоје власти над ћелијом том. Нити, пак, за мито да се не поставља неко у ћелији тој, недостојан правила духовног.

Овај, пак, устав прописујем у ћелији тој да држи који хоће да живи у њој. Понедељком, и средом, и петком – нити уља једи, нити вина пиј; а у уторак и у четвртак – уље једи и вино пиј. И у свих ових пет дана једанпут дневно да једеш. У суботу, пак, и у недељу – рибе, и сир, и све друго; и двапут дневно једе се.

А у пост Велики¹², суботом и недељом, једи уље и вина кушај; а у друге дане – ни вина, ни уља.

¹² Ускршњи пост који траје шест недеља и још једну недељу тзв. Недељу страсну (Недељу страдања Исусовог), уочи самог Ускрса; дакле, укупно траје 48 дана. Пошто је Ускрс покретни празник чији се датум одређује по посебном поступку, не може се одредити тачан, већ само оквиран датум почетка поста (између 2. фебруара и 5. марта, по старом календару).

А за пост Рођења Христова¹³ – као и у друге дане што прописасмо, нека и тада буде исто.

А у пост Светих апостола¹⁴ да једе исто као и у друге дане обично што прописасмо.

У појању да се држи овакав устав: јутрења и вечерња – као што је обичај, на јутрењи преко целе године да се поју по 3 катизме псалтира, а на вечерњи „Ка Господу, када“ без тропара.

Часове појемо разно. Први час са јутрењем без псалтира. На трећем часу, и на шестом, и на деветом, певамо по 3 катизме псалтира, са метанијама, као што имамо обичај. На сваком почетку, на „Приђите, поклонимо се“, по 3 метаније. И опет, кад се заврши псалам и каже „Алилуја“, по 3 метаније. Било на вечерњи, било на метимону, било за време читања псалтира, било на часовима, било на полуноћницама, на свакој служби кад се служе крај, тамо где се каже „Боже, буди милосрдан према нама и благослови нас.“ – по 12 метанија.

А полуноћница се поје у цркви са „Блаженима“, и три катизме, и канон Богородици. А што остане од псалтира, то изговори било дању, било ноћу, само да се испева псалтир за дан и ноћ.

У суботу увече бива, по нашем обичају, агрипнија. А ово појемо на агрипнији: пошто се каже „Трисвето“ и „Помилуј

¹³ Божићни пост који траје 40 дана, од 15. новембра до 24. децембра (по старом календару).

¹⁴ Покретни пост установљен у част апостола Петра и Павла (29. јун) и Свих апостола (30. јун). Почиње од понедељка после Недеље свих светих иза Педесетница (Духова), што значи да може почети најраније 19. маја, а најкасније 19. јуна, односно да може трајати највише 41 дан, а најмање 10 дана.

ме, Боже”, потом појемо канон агрипније. И потом се чита једна глава тетрајеванђеља. Ако ли буде немогуће, да преполови. И потом се почиње служба јутрење. Отпојавши после шестопсалмија „Бог Господ”, а онда отпојавши 3 катизме, и четврту катизму „Блажени” са припевом „Анђела сабор”; потом седилне, потом чтеније, и после овог Степена, „Све што дише”, јеванђеље, по јеванђељу „Васкрсење Христово” и потом „Помилуј ме, Боже” и песме заједно да поје сам. И потом канон васкрсни, као што имамо обичај, и светом – ако имаш. И потом се завршава, како је и ред.

О светим и божанственим литургијама: према могућности¹⁵ да се служе.

А у Господње велике празнике¹⁶ треба да пазимо на појање и бденије ноћно, сећајући се речи која вели: „Бдите и молите се да не паднете у напаст; јер дух је бодар, а тело немоћно.” Због тога бдите, јер ћете у плоду труда својега уживати ако то извршите, и бићете блажени.

Овај, дакле, устав појања и јела написасмо. Молим и захтевам да буде непроменљив, сем ако у болест падне¹⁷; тада – колико снага може.

О пићу и о јелу: ако се догоди да ти неко драг дође на утеху, нека се тада наруши пост – осим среде и петка.

¹⁵ Значи да су правила за вршење литургије еластична, тј. не морају бити испуњени баш сви услови.

¹⁶ Данас су то: Рођење Христово (Божић), Обрезање Христово, Крштење Христово (Богојављење), Срећење Господње, Ускрс, Спасовдан, Духови, Ваздвиженије часног крста, Преображење Господње, Улазак у Јерусалим (Цвети).

¹⁷ Мисли се на болест испосника који буде живео у ћелији.

О слободи места тога: заклињем Господом нашим Исусом Христом и пресветом његовом Матером, као што писасмо овде да не буде потворено. Ако ли ко ово промени и буде узнемиравао онога који живи у месту овом или буде што узео што је у месту овом, или од књига, или од икона, или друго што год буде у месту том, нека буде проклет и завезан од Свете и Животворне Тројице. Оца и Сина и Светога Духа, и од мене грешног. И да не буде опроштен ни у овоме веку ни у будућем. Због тога писах и потписах овај свој рукопис, 6707. (1199) године.

Од свих последњи,

Сава грешни.

СТУДЕНИЧКИ ТИПИК (изводи)

Студенички типик Сава је написао у својој Испосници изнад Студенице 1208. године, на основу „Хиландарског типика“, који је прилагодио потребама манастирског живота у Студеници. Оригинал није сачуван. Постоје само два позна преписа.

Образник Свеѿоїа Саве срїскоїа *Глава 10.*

Тако је сада у просте дане године, а у дане светих постова није тако. Пре свега: у прве велике посте, у први дан, то јест понедељак прве недеље, нити појемо литургије, нити се бринемо за трпезу и јело, а у остале дане исте недеље треба се бринути и за трпезу и за јело, кушати хлеба и од сочива квашена или вареног воћа. А вина никако не пити. Тако до петка. А у петак да вам се даде одређена чаша и кољиво зобљемо ради празника светога и великога мученика Теодора. Ова прва света недеља великих постова нека вам овако остане. А у суботу и недељу ових светих постова два јела: вариво са уљем и ако се нађу хоботнице или икре, у та два дана да вам се предлажу. А за пиће обичним великим красовољем на обеду, а на вечери малим красовољем, половина великога. То нека бива вама, а у уторнике и четвртке нека вам се износе друга два варива, да вам се дају без уља, а пића по мало. А вина мерећи мале красовоље, што је половина великога. А у друге дане, то јест понедељак

и у среду, кажем вам никако не окусити пића, него држати као и у прву недељу. Ако се у један од ових дана догоди празник Обретења главе Претече или Светих 40 мученика, осим прве недеље целе и опет осим среде и петка, нека вам је разрешено јести хоботнице и два јела са уљем, и вино са великим красовољем. Рибе никако не једемо. А када настане празник Благовести, нека се празнује светло по могућству, и рибе можете јести, и вино пити са великим красовољем, не једанпут, но и сутра што остане од јучерашње трпезе треба да једете; такође и рибе, што имате на појутарје једите на оданије празника; такође и пијте са великим красовољем и два варива са уљем. Ако ли се случи у Велику недељу, онда не кушамо рибе, него пијемо уље и вино, да се тиме утешимо ради празника, као и у остале отпусне дане, а рибе јести на овај свети празник као што је речено. Ако се догоди петак или среда и понедељак или Велика недеља, тада једемо октоподе, да се ипак утолимо због празника. Ако ли се случи у Велики петак, онда не једемо уља нити пијемо вина. А у свету и Велику суботу, па и Велики четвртак, то као и у отпусне дане нека вам буде у јелу и вину, а на Велики петак не једите никаква варива, него сочиво квашено и зеље неко сирово, и воће, а пиће укроп са кимином. А у свету суботу нека одступа свака брига око скупљања на јело, него после литургије пред црквом да се даде по мало хлеба и вина по чаша. Ако ли се празник не догоди Велике недеље, онда и сву ову недељу држимо као и прву недељу, осим у четвртак једемо уље и вино пијемо. Овакав имајте начин живота у свете велике постове, а за немоћне бригу налажем игуману по вољи.

А пост Светих апостола изложићемо овде. По свршетку све службе часова и божаствене литургије, како синаксар указује, када настане 7. час, зове нас трпеза. У уторак и